

Kosmopolitisme, postnasjonalisme og det kulturelle selv i nyere nordisk litteratur og kultur

Innledning og bakgrunn

NFRs evaluering av Nordiskfaget, *Nordisk språk og litteratur. En evaluering av forskningen ved universitetene og utvalgte høyskoler i Norge*, slo fast at litteraturforskningen gjennomgående holder et godt nivå. Ved Universitetet i Oslo er nivået jevnt høyt. Evalueringskomiteen anbefaler en generell styrking av litteratursiden i faget, og påpeker behovet for rekruttering. Ved UiO fremheves litteraturhistorie, postkolonialisme, tekstanalyse, selvbiografiforskning og postmoderne problemstillinger i den nyere litteraturen som sterke forskningsområder. Det følgende forskningsprosjektet søker å videreføre og fornye noen av disse sterke forskningsfeltene ved UiO, samtidig som det knytter an til evalueringskomiteens anbefaling om en integrering av det europeiske perspektiv i nordisk litteraturforskning.

Det følgende forskningsprosjektet er utarbeidet i forlengelse av perspektiver som blir fremhevet i NFRs oppfølgingsinnstilling, *Nordisk i nåtid*, bl.a. det overordnede perspektiv at ”forskyvninger i forestillingene om det nasjonale er en av de mest innflytelsesrike kultur- og samfunnsforandrende bevegelsene i vår tid.” *Nordisk i nåtid* hevder at ”det foregår en redefineringsprosess av nordiskfagets legitimeringsgrunnlag og samfunnsoppgaver. Legitimeringsgrunnlaget flyttes i stor grad fra nasjonsbygging til å skulle fungere til utdanning for et kommuniserende fellesskap.” Dette tilsier behov for fornyelse, noe som også blir fremhevet i *Nordisk i nåtid*:

De strategiske valg faget foretar i denne situasjonen, er avgjørende for hvilken rolle det kan spille i fremtiden. Det er neppe behov for et nasjonsbyggende dannelsesfag som sikter pedagogisk mot et tradisjonelt monokulturelt samfunn i tiden som kommer. Imidlertid trenger også fremtidens Norge et prosjekt som skal skape et fellesskap på tvers av delkulturene, og dette fellesskapet må kommunisere godt for å kunne skape felles kultur og gjensidig respekt. Språk, kultur, kunst, litteratur, medier og kommunikasjonsformer er ikke mindre viktig for et senmoderne, globalisert samfunn enn for den moderne nasjonalstat. Men det er grunn til å tro at kunnskapsbasert, språklig og kontekstuell forankret forståelse av tradisjoner og historiske og politiske endringsprosesser i stadig større grad må kombineres med kvaliteter som omstillinger i miljøet og evne til å fange opp de nye behovene som et inkluderende fellesskap har.

I *Langtidsplan for fagområdene ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier 2006 – 2009* gjenfinner vi de samme perspektivene utformet som satsningsområder, herunder ”internasjonalisering, globalisering og kultur møteproblematikk”, samt lærerutdanningens nye fagområder som bl.a. inkluderer tverrestetikk (sammensatte tekster). I tråd med så vel evalueringsrapporten som oppfølgingsinnstillingen påpeker også *Langtidsplanen* behovet for en integrering av det tradisjonelle nordiskfaget og det nyere fagfeltet Norsk som andrespråk. Også dette perspektivet søkes ivaretatt i det følgende forskningsprosjektet.

Teoretisk bakgrunn

Jürgen Habermas har i ”Die postnationale Konstellation und die Zukunft der Demokratie” analysert og diskutert de politiske og kulturelle utfordringene i lys av globaliseringens konsekvenser for nasjonalstaten. Utgangspunktet er at det neppe eksisterer en direkte sammenheng mellom nasjonalstaten og en demokratisk rettsstat, men at de kjennetegn vi forbinder med et demokratisk styrt rettssamfunn ikke ser ut til å være realisert innenfor noen

annen kjent konstellasjon enn nasjonalstaten. ”Nasjonalstaten oppfyller øyensynlig viktige suksesskriterier for den demokratiske styring av samfunnet,” slår Habermas fast, og vil diskutere muligheten for suksess også i fremtiden gitt den utvikling som pågår i retning av postnasjonale konstellasjoner. I sin analyse tar Habermas opp fire ulike aspekter: 1) Et samfunn som skal kunne innvirke politisk på seg selv, må utdifferensiere seg et delsystem som er spesialisert til å treffe kollektivt bindende beslutninger, hevder Habermas. 2) Derneft forutsetter enhver selvinnvirkning fra staten et veldefinert selv. Det vil si at den sosiale avgrensning av det politiske fellesskap må kombineres med en territorial avgrensning. 3) Sammenslutningen av like og frie rettspersoner fullendes med herredømmelegitimasjonens demokratiske modus, sier Habermas. 4) Og endelig: Mobiliseringen av samfunnsborgerne i et demokratisk selvbestemmende samfunn forutsetter en kulturell integrasjon av befolkningen som i utgangspunktet utgjorde en broget flokk. Det var denne integrasjonen nasjonalstaten foretok på en vellykket måte. Globaliseringen påvirker imidlertid dette kulturelle substrat, og spørsmålet i dag er hvordan den tilstrekkelige kulturelle integrasjon kan finne sted under polykulturelle eller multikulturelle betingelser. I de vestlige velferdssamfunn foregår det på den ene siden en økning av etnosentriske reaksjoner mot alt fremmed, kombinert med en avsolidarisering og en politisk fragmentering. Habermas kaller det en forherding av den nasjonale identitet. På den annen side støter disse forherdede reaksjoner an mot de hybride differensieringer som bløter opp de forskjellige ensartede livsformene i de nasjonale kulturer som følge av assimilasjonen av en materiell verdenskultur som det ikke lenger fins noe alternativ til.

Det er særlig dette kulturelle aspektet ved globaliseringen og de nye postnasjonale konstellasjoner litteraturen utgjør et uttrykk for. Den danner derfor et forskningsfelt som gjør det mulig å studere forestillinger om både livsformer, reaksjonsformer, ideer og konfliktstrukturer som er aktuelle i det multikulturelle samfunn. Det følgende forskningsprosjektet vil ha en generell teoretisk forankring i de overordnede problemstillinger som her er presentert med utgangspunkt i Habermas’ teori. Habermas er naturligvis ikke alene om å diskutere disse problemstillingene, snarere må han her betraktes som et eksempel på en generell tendens, som prosjektet vil plassere seg innenfor, dvs. redefineringen av det globale og det nasjonale. De forskjellige delprosjektene vil imidlertid benytte ulike teoretikere når analysene konkret skal utføres på ulike korpora, herunder teorier om kosmopolitisme, postkolonialisme og ulike former for drøfting av det nasjonale.

Prosjektgruppen

1 prosjektleder: Per Thomas Andersen, dr. philos, professor, Universitetet i Oslo

1 forsker: Elisabeth Oxfeldt, Ph. D., førsteamanuensis, Høgskolen i Vestfold

1 forsker: Ingeborg Kongslie, Dr. philos, førsteamanuensis, Universitetet i Oslo

1 forsker: Petter Aaslestad, Dr. philos, professor, NTNU, Trondheim

1 forsker: Kirsten Thisted, Ph. D., lektor ved Københavns universitet

1 forsker: Satu Gröndahl, Ph.D, Docent, forskare, Uppsala universitet

1 Ph.D.-stipendiat

3 studentstipendiat pr. år (masteroppgaver)

Prosjektgruppen besitter solid forskningskompetanse innen nordstikkens tradisjonelle kjerneområder (litteraturhistorie, tekstanalyse, genrekunnskap og litteraturteori). I tillegg har de fleste av deltakerne spisskompetanse innen kulturstudier og postkolonial teori. Flere av deltakerne har også kompetanse innen tverrestetiske studier, film, sammensatte tekster og sakprosa, foruten at særlig Aaslestad har arbeidet med kanonproblematikk og har erfaring med å trekke litteraturforskerens kompetanse ut til nye felter i samfunnet. Alle disse

kompetansefeltene er viktige for ulike sider ved det planlagte prosjektet. Forskergruppen er sammensatt slik at så vel det norske, det danske og det svenske aspektet ved nordiskfaget blir ivarettatt, samt det grønlandske, som tradisjonelt har vært en marginalisert kultur. Endelig er forskningsgruppen sammensatt slik at det tradisjonelle nordiskfaget her føyes sammen med fagområdet Norsk som andrespråk (Kongslie er ansatt ved Norsk som andrespråk, UiO).

Målsetninger

Prosjektets hovedmål er å studere kosmopolitiske og (post)nasjonale tendenser i konstruksjonen av et kulturelt selv i dagens polykulturelle samfunn. Materialet er litteratur, film og andre kulturytringer. Prosjektets delmål er å utarbeide tre monografier, samt en ph.d. avhandling, 9 masteroppgaver og endelig en artikkelsamling. Andersen, Oxfeldt og Kongslie vil bidra med hver sin monografi, i stor grad med bruk av egen forskningstid. Ph.d.-stipendiaten vil bli tilknyttet Universitetet i Oslo. Studentstipendiene vil bli fordelt på UiO og NTNU. De øvrige prosjektdeltakerne vil bidra med artikler til en artikkelsamling som prosjektgruppen tar sikte på å redigere. I denne utgivelsen er det også aktuelt å invitere med eksterne skribenter. Det vil bli arrangert et forskningsseminar i løpet av prosjektperioden, og deltakere på seminaret vil bli invitert til å bidra til artikkelsamlingen.

Problemstillinger

Delprosjekt 1. Per Thomas Andersen: **Kosmopolitisme, postnasjonalisme og det kulturelle selv i nyere litteratur**

Prosjektets hypotese er at de menneskelige eksistensbetingelser i senmoderniteten er blitt kosmopolitiske i en utstrekning som preger så vel forståelsesrammene for livsorientering som politikk, kulturytringer og fagsyn. Kosmopolitismen viser seg tydeligst i og med globaliseringen av økonomien, avterritialiseringen av samfunnenes trusselbilder og fremveksten av de polykulturelle samfunn. Kosmopolitiske løsninger er påkrevd, noe som har igangsatt en utbredt reforhandling av det nasjonale – i noen sammenhenger betegnet som ”avnasjonaliseringssjokket”. En av de teoretikere som mest energisk har drøftet problemstillinger av denne typen, er Ulrich Beck, bl.a. i *Macht und Gegenmacht im globalen Zeitalter* (2002) og *Der kosmopolitische Blick oder: Krieg ist Frieden* (2004). Disse verkene vil være viktige referanser for prosjektet. For Beck handler det ikke om å avvikle nasjonen eller nasjonsbegrepet, men om et både og: et kosmopolitisk blikk som kombineres med den nasjonale empati. Han opererer med et ”melange-prinsipp”: ”intermingling of local, regional, national and cosmopolitan cultures”.

Beck retter søkelys mot hva han kaller en ”metodisk nasjonalisme” som har preget kulturytringer (herunder litteraturen) og som dessuten har forhindret fagene (herunder samfunns- og kulturfagene) i å utvikle nødvendige strukturendringer. Med ”metodisk nasjonalisme” mener Beck bl.a. det faghistoriske faktum at nasjonen automatisk og som primær betraktning er blitt oppfattet som den naturlige ”beholder” for samfunns- og kulturfagene, og derfor har gitt en nasjonal kontekst som utgangspunkt for studier av faglige forhold. En slik ”metodisk nasjonalisme” fremstår i dag som en form for kulturell narsissisme, hevder Beck, men understreker samtidig ”the impossibility of living in a world society without borders”.

Prosjektet vil studere ulike ”kosmopolitiske blikk” i et utvalg romaner og en film, samt studere reforhandlinger av det nasjonale, slik de kan spores i romanenes perspektiver, bl.a. som spenninger mellom ”metodisk nasjonalisme” og globale perspektiver. Prosjektet vil samtidig selv forsøke å praktisere en avvikling av det mange vil oppfatte som en ”metodisk nasjonalisme” i nordiskfaget. Prosjektet vil også studere om og i hvilken grad litteratur

eventuelt er med på å utvikle forestillinger om et nytt kulturelt selv som tar opp i seg det polykulturelle samfunnets erfaringer.

Både i litteraturen og i litteraturvitenskapen fins det en egen variant av et kosmopolitisk blikk, som for tiden blir diskutert i mange fora, nemlig de – i et postkolonialt perspektiv -- problematiske forestillingene om en "world literature". Også disse forestillingene vil bli analysert og drøftet i prosjektet. I den sammenheng vil det teoretiske grunnlaget bli supplert med Sara Lawalls synspunkter i *Reading World Literature* (1994) (og Moretti og Pendergast) samt med postkolonial teori (Homi K. Bhabha). Det er grunn til å diskutere begrepet "world literature" i lys av de prosesser som utgjør hva man i dag vil kalle "worlding" of literature (Bhabha). I begrepet "worlding" ligger da ikke bare den konkrete oversettelsen av tekster til flere språk, men også de mange formidlingsstrategier, faglige perspektiver og kultureksporteringsstrategier som er med på å sette rammer for forestillinger om kulturelt herredømme i den globaliserte verden.

Prosjektet vil analysere V. S. Naipauls roman *Half a Life* med utgangspunkt i postkolonial teori og med særlig fokus på det postkoloniale subjekts dobbelte kulturtap. Vargas Llosas roman *Hablador (Storyteller)* vil bli studert med utgangspunkt i stigma-prosesser og ulike identifikasjonsstrukturer som gjelder for den "kulturelt Andre". Romanen gir også anledning til å diskutere forfatterens (fortellerens) posisjon i forhold til de aktuelle problemstillingene, samt å drøfte de vitenskapelige kulturstudienes funksjon (de har også en plass i romanen). Milan Kunderas roman *L'ignorance (Uvitenheten)* vil bli studert som uttrykk for emigrantens posisjon med hensyn til utviklingen av et kosmopolittisk blikk og reforhandlingen av det nasjonale. I tillegg vil Kunderas essaysamling *Le rideau – Essai en sept parties (Teppet)* bli trukket inn for å gi anledning til å drøfte forestillingene om en "world literature" – og en "worlding literature". Jan Kjærstads romantrilogi om Jonas Wergeland vil bli analysert som et norsk forsøk på å skrive internasjonalt og kosmopolitisk, men med en bibeholdelse av en påfallende "metodisk nasjonalisme". Anja Breiens "billedfortelling *Kaniaw* utgjør det andre norske teksteksempelet, og det vil bli studert med utgangspunkt i kulturmetodeproblematikk og med særlig fokus på utviklingen av hva Beck kaller en "kosmopolitisk empati". I Jens Christian Grøndahls roman *Piazza Bukarest* samt i hans essaysamling *Night Mail* vil det bli fokusert på både en politisk motivert og en narrativ kosmopolitisme som synes gjennomgående i forfatterskapet, og som synes knyttet til en identifikasjon med "europiske" verdier som individuell frihet og selvrealisering. Grøndahl fremviser også en kosmopolittisk holdning som samtidig kan oppfattes som del av et dansk, intellektuelt selvbylde. I Katrine Marie Guldagers romaner *København* og *Kilimanjaro* finner man en ganske annen fortellemåte. Men også hos henne har parallellfortellingene og de sideløpende historier kosmopolitiske perspektiver. Endelig vil prosjektet analysere Alejandro Gonzalez Inarritus' film *Babel*. Også her blir de sideløpende fortellingenes teknikk brukt, bare for i sluttscenenes syntese å vise hvordan den moderne verden henger sammen – samtidig som den er grunnleggende adskilt ved de babelske forvirringer som misforståelser og språklige forskjeller skaper. Til sammen utgjør dette materialet et bredt og mangfoldig grunnlag for å analysere og drøfte kosmopolitiske blikk, reforhandlede nasjonalitetsforestillinger, den "metodiske nasjonalismes" plass og de ulike strategier for utvikling av kulturelle selv i senmoderne samfunn.

Delprosjekt 2. Elisabeth Oxfeldts prosjekt: **Den nationale roman**

Romanen forbindes ofte med det nationale: den har sit utgangspunkt i nationalsprogene (Bakhtin), og den har indgået i nationsbyggningsprosjekter i hele verden (Andersson 1991).

Litteraturen og folket hænger i den grad sammen, at Carsten Jensen med kåringen af Johannes V. Jensens *Kongens Fald* som århundredets bog i Danmark ved millenniumskiftet, skrev: ”ikke kun beskriver bogen os som danskere, den har formet os som danskere.”

Men hvad så i et nyt årtusinde, hvor vi efter sigende lever i globaliseringens, afnationaliseringens, internationaliseringens og kosmopolitismens tid? - i en tid hvor det nationale stilles op mod det internationale, det folkelige mod det kosmopolitiske og det provinsielle mod det globale? Der kan næppe herske nogen tvivl om, at nationalromanen stadig er populær. Med nationalromanen mener jeg her den specifikke form for roman, der søger at fortælle historien om et folk. Det er romanen, der fungerer metonymisk og allegorisk, og hvis opgave det er at oplyse om hvem et nationalfolk er, hvilke befolkningsgrupper den indeholder, hvordan den er opstået, hvordan den har udviklet sig, hvordan den forholder sig til andre nationer, og hvor den er på vej hen. Men man kan nu ud fra en postkolonialistisk synsvinkel tale om en postimperialistisk national roman, der i højere grad forbinder den første og den tredje verden. Benedict Anderson beskriver i en nyere teoretisering omkring den nationale roman (2003) denne romantype i lys af en udvikling, der sætter nationen i relation til omverden og fremhæver de negative sider ved nationens historie – ikke mindst nationens postimperialistiske skyld og skam. Skylden og skammen trækkes dog frem for at korrigeres – i den tro, at nationen stadig kan optræde som en positiv institution.

Den nationale roman begynder med et indledende teoretisk kapitel, der diskuterer relationen mellem nation og roman samt dennes generelle udvikling over tid – dvs. over ca. 200 år (Andersson, Bakhtin, Benjamin, Brooks, Culler, Fanon, Lukács, Moretti). Som eksempler vil studiet primært trække på to romaner, der i de sidste år har gået sin sejrsgang som *bestsellers* over hele verden: Khaled Hosseinis *The Kite Runner* (2003) og Rohinton Mistrys *A Fine Balance* (1995). Disse værker om Afghanistan og Indien analyseres for at vise hvilke grundstrukturer den hhv. enstrengede og flerstrengede nationale roman bygger på, og hvordan den i sin karakterisering af land og folk grundlæggende baserer sig på kønsmetaforer. Faste topoi, der undersøges undervejs i studiet, er tillige storbyens, avisernes og nationallitteraturens funktion i romanerne. Storbyen er som regel mødestedet, hvor nationens befolkningsgrupper konfronteres med hinandens forskelle. Denne topos kompliceres ved, at den kan fungere både på nationalt niveau – ikke mindst i beskrivelsen af nationens hovedstad – og på internationalt niveau ved at der refereres til eksilgrupper, der er bosat i storbyer i andre lande. Her er det ikke mindst forfatteren, der som kosmopolit vinder overblik over nationen og ender med at kunne beskrive den set både indefra og udefra. Aviserne er stedet, hvor nationens indbyggere orienteres om andre befolkningsgruppers oplevelser og vilkår, og hvor de til syvende og sidst samskrives; og den traditionelle, litterære kulturarv danner som regel basis for en fællesskabsfølelse på tværs af etnicitet, klasse og køn – referencen til en fundamental nationallitteratur danner dermed også et spejl i teksten, der reflekterer romanens egen ambition om at samskrive nationen. Hosseinis og Mistrys romaner kommer altså ud fra disse iagttagelser til at fungere som dagens prototyper på den nationale roman. Temaer om 1) romanens form og dens opfattelse af tid, sted og samhørighed; 2) romanens tema og indhold (med fokus på kønsmetaforer), og 3) det implicite forhold mellem fortæller, fiktionsfigurer og læser vil diskuteres i hvert af de efterfølgende kapitler.

Kapitel 2 omhandler 1800-tallets skandinaviske prototyper, der søger at etablere en nationalkarakter, så som Henrik Ibsens *Brand* og *Peer Gynt*, Gustav Strindbergs *Gustav Vasa*, Selma Lagerlöfs *Gösta Berlings Saga* og Johannes V. Jensens *Kongens Fald*.

Dernæst følger tre kapitler om islandske, danske og norske nationalromaner. I kapitel 3 om Islands nationalroman analyseres Halldor Laxness' *Islands klokke*. I kapitel 4 om Danmarks nationalroman analyseres Peter Høegs *Fortællinger om det tyvende århundrede*; og det norske kapitel 5 fokuserer særlig på Dag Solstads *Armand V*.

Kapitel 6 vender sig dernæst mod den tunisiske-svenske Jonas Hassen Khemiris *Montecore – en unik tiger* for at trække indvandrerperspektivet ind i diskussionen af postimperialistiske nationalromaner. Her spiller ikke mindst nationalsproget og dets potentielle ud- eller afvikling en vigtig rolle i forhold til teorier om sammenhæng mellem nation og roman og mellem individualisme, nationalisme og kosmopolitisme.

Kapitel 7 griber til sidst fat i *filmen* som en mulig romanens arvtager for historien om nationen fortalt fra indvandrerens synspunkt. Filmmaterialet inkluderer den svenske *Jalla! Jalla!*, den norske *Izzat* samt den danske *1:1*. Det diskuteres, hvorvidt – og evt. hvorfor – filmmediet egner sig bedre end romanen til at fremstille indvandrerens møde med det nationale.

Studiet er postkolonialistisk og poststrukturalistisk i den forstand, at det tager udgangspunkt i strukturalismens søgen efter en genres grundstrukturer, hvorefter den fokuserer på afvig og variationer fra denne struktur for at gribe fat i beskrivelsen af mennesket i konkrete kulturhistoriske kontekster. Hovedspørgsmålene bunder i en interesse for det nationale i globaliseringens tidsalder, for etnisk sammensathed indenfor nationen, for nationens forhold til omverden, for genre- og mediespecificitet, og for romanens muligheder for at allegorisere nationens kompleksitet – ikke mindst ved hjælp af kønsmetaforer, der bygger på sex, vold, ydmygelse, kærlighed og ægteskab. Hovedteoretikere i diskussionen af roman og nation er Mihail Bakhtin, Benedict Andersson, Edward Said, Homi Bhabha, Peter Brooks, Walter Benjamin, Franz Fanon, Linda Hutcheon, Franco Moretti og Georg Lukács. Hovedteoretikerne i diskussionen af forfatterens samt nationens relation til omverden (spørgsmål om nationalitet, globalisering og kosmopolitisme) er Jürgen Habermas, Antonio Gramsci og K. Anthony Appiah.

Delprosjekt 3. Ingeborg Kongslie:

”Å nyskildre kva det betyr å vera norsk/nordisk”.

Skjønnlitteraturens svar på den fleirkulturelle utfordringa.

Utgangspunktet for prosjektet er rolla og utfordringa til skjønnlitteraturen i det multikulturelle samfunnet. Dei store endringane som migrasjonar har skapt i dei europeiske landa dei siste tiåra, har tvinga fram diskusjonar om integrasjon og assimilasjon, om identitet, etnisitet og nasjonalitet. Mykje av debatten har vore prega av sosiologiske og økonomiske problemstillingar, men etter kvart er også ”migrantforteljingar” i form av romanar, noveller og biografiske framstillingar som skildrar migrant- og eksilerfaringar, komne med. Slike tekstar utforskar dette fleispråklege, fleiretniske og fleirkulturelle samfunnet som veks fram både i Norden og Europa, og dei er kulturelle representasjonar for samfunna i endring der spørsmål om identitet, nasjonalitet og stad står i framgrunnen. Eg vil som litteraturforskar studere korleis forfattarar med migrantbakgrunn/fleirkulturelle forfattarar i søking etter og utforming av identitet, gir oss nye nasjonale forteljingar, korleis dei nyskildrar (”rewrite”) nasjonale identitetar og rører seg mot ein transnasjonal identitet i globaliseringas tid.

Prosjektet vil konkret studere korleis 1) forfattarar med migrantbakgrunn i Europa i dag skriv nye identitetar inn i og i kontrast til dei gamle nasjonale identitetane (den europeiske

konteksten er tenkt som ein referanseramme), 2) korleis desse nye stemmene i norsk og nordisk litteratur uttrykkjer kva det betyr å vera norsk/nordisk når dei søker etter identitet og posisjonerer seg i eit nytt land, og 3) korleis dei på denne måten er med på å utfordre og utvide den litterære kanon. Den språklege utfordringa står sentralt og vil bli drøfta, anten det gjeld å tileigne seg eit andrespråk som litterært språk og problem så vel som føremonar og kreative impulsar i det å skrive på eit andrespråk (t.d. Palma, Kallifatides) eller språket som uttrykk for identitetsforhandlingar i ein tokulturell kontekst (t.d. Bakhtiari, Khemiri). Fleire forfattarar med tospråkleg og tokulturell bakgrunn gjev uttrykk for at eksil- og migranterfaringar er "powerful narrative shapers".

Denne skjønnlitteraturen forhold seg til og omhandlar i stor grad grenser av ulikt slag – t.d. språklege, geografiske/nasjonale, kulturelle – og det handlar ofte om minoritet kontra majoritet. Men skjønnlitteraturen har også "cosmopolitical claims" (Mani 2007) fordi han kan reflektere ulike og fleirfaldige forankringspunkt og kan dermed utfordre dei binære motsetnadene og gje oss nye forteljingar der grenser og dobbelperspektiv/dobbelt medvit finst innanfor rammene av globaliseringa og det kosmopolitiske.

Benedict Andersons omgrep "førestelte fellesskap" (imagined communities) er relevant som utgangspunkt når ei studerer utviklinga av romanen frå førestillingar av han som uttrykk for ein homogen, nasjonal identitet til framvekst og framheving av multikulturelle diskursar i ei postmoderne verd, dvs. framvekst av nasjonale forteljingar som i staden er heterogene og inkluderer den kulturelle "andre". Elles er postkoloniale teoriar viktige utgangspunkt for studiane i prosjektet. Edward Saids *Orientalism* (1978) viste kor gjennomtrengande det vestlege perspektivet var i synet på "den andre" og har slik gitt oss perspektiv på hierarki og hegemoni som er viktige i studiet av tekstar med migrantrepresentasjonar. Homi Bhabhas (1994 og anna) dekonstruksjonistiske tilnærmingar til ideane om nasjonale identitetar, der han identifiserer dei som komplekse, heterogene og postmoderne, er viktige i analysar av tekstar som både uttrykkjer opposisjon til tradisjonelle omgrep om nasjonalitet så vel som forhandlingar av nye former for nasjonal identitet. Hans omgrep hybriditet, liminalitet og det tredje rom er særskilt aktuelle her. Gayatri Spivak bidreg med feministiske og marxistiske perspektiv innanfor postkolonial teoribygning til analysen av feministiske diskursar der rase, klasse og kjønn er viktige element i framstillingar av kvinner mellom patriarkatet og moderniteten.

Prosjektet som har nordisk litteratur som primært materiale, vil ha den europeisk konteksten som ei referanseramme, t.d. både britisk litteratur (kolonial kontekst) og nederlandsk og tysk migrantlitteratur (immigrantkontekst). Denne konteksten vil først og fremst bli eksemplifisert ved Hanif Kureishi: *The Buddha of Suburbia* (britisk), Abdelkader Benali: *Bruiloft aan zee* (nederlandsk, på norsk som *Bryllaup ved havet*) og Emine Sevgi Özdamar: *Mutterzunge* (tysk). (Jf. dei tre studiane Brink-Gabler og Smith 1997, Ireland og Proulx 2001, Ponzanesi og Merola 2005, og dessutan Mani 2007).

Resultata frå prosjektet vil bli presentert i ein monografi som på dette tidspunktet er planlagt slik:

Eit innleiingskapittel som først vil gje ein presentasjon av det nordiske feltet, dvs. materiale som kan rommast innanfor omgrepa migrantlitteratur eller fleirkulturell litteratur i Norden, avgrensa i tid fom 1970. Deretter er det ei drøfting av terminologi - migrantlitteratur, fleirkulturell litteratur, interkulturell litteratur, tokulturell litteratur, transnasjonal litteratur, minoritetslitteratur – og av implikasjonar som ligg i terminologi eller karakteristikkar som blir brukte.

Dei fire neste kapitla er delstudiar av fire forfattarar, ein dansk, ein norsk og to svenske med utgangspunkt i teoriar og problemstillingar skisserte ovanfor. Materialet er i hovudsak romanar og noveller, men somme av desse forfattarane har også skriva essay og artiklar som drøftar deira situasjon som "migrantforfattarar" eller tokulturelle forfattarar. Det vil bli litt ulik vektlegging av problemstillingar for kvar av dei fire forfattarane ut frå deira særskilde profil, men det vil bli fokusert på representasjonar av migranterfaringar og integrering, på skriving på andrespråket, på tid og rom, ikkje minst det urbane rommet, på identitet og identitetsdanning, på dobbelperspektivet. Analysane vil vise korleis dette er "nasjonale" forteljingar om det å vera nordisk i ei postmoderne tid eller i globaliseringas tid.

- Ruben Palma: *Fra lufthavn til lufthavn - og andre innvandrertellinger* er ei dansk novellesamling frå 2001. Palma er fødd 1954 og kom til Danmark frå Chile i 1974.

- Theodor Kallifatides kom til Sverige frå Hellas i 1964 (er fødd 1938) og har ein stor litterær produksjon, der romanen *Det sista ljuset* frå 1995 og *Ett nytt land utanför mitt fönster* (2001, essay, personlege refleksjonar) er valde.

- Azar Mahloujian kom frå Iran til Sverige i 1982 (fødd 1949); ho har skriva både romanen *Älskar du någon annan?* (2002) som er hovudteksten her, men blir supplert av hennes artiklar.

- Michael Konupeks roman *I sin tid* frå 1993 utgjer den norske delen av materialet; han er tsjekkisk, fødd 1948 og kom til Norge 1977.

Alle desse tekstane har eit migrant- eller eksiltema, dei er representasjonar for kulturmøte og identitetsdanningar, tekstane nyskildrar kva det er vera nordisk rundt tusenårsskiftet.

- Eit femte kapittel tar for seg "førstegenerasjonsforfattarar" (det den offisielle statistikken kallar "andregenerasjon"), dvs. forfattarar fødte i eit nordisk land, oppvaksne med eit nordisk språk som førstespråk og med migrantbakgrunn. Dei to romanane av Jonas Hassen Khemiri: *Ett öga rött* og Marjaneh Bakhtiari: *Kalla det vad fan du vil*, frå høvesvis 2003 og 2005, er nye nordiske stemmer og nye nordiske forteljingar som har eit innanfrå og utanfrå perspektiv samstundes og fokuserer på språk ut frå mange vinklingar (t.d. bruk av språk, haldningar til språk, språk i høve til identitet og nasjonalitet), på generasjonsrelasjonar og identitetsforhandling. Dette vil eg kalle postnasjonale dannelsingsromanar.

Øvrige prosjekter

Aaslestad, Thisted og Grøndahl vil delta med artiklar til artikkelsamlingen. Aaslestad vil drøfte nasjonal kanonproblematikk sett i lys av de reformeringsprosesser som foregår omkring det nasjonale i globaliseringens tid. Aaslestad utga i 2007 boken *Den norske kanon 1900-1960* sammen med bl.a. Erik Bjerck Hagen. Her diskuterte forfatterne kanoniseringsproblematikk i det vesentlige ut fra estetiske kvalitetskriterier, og stilte opp en liste på 16 forfattere som representanter for det ypperste i perioden. Innenfor Kosmopolitisme-prosjektet vil Aaslestad gå videre med kanoniseringsproblematikk, og utvide perspektivet ved å trekke inn nasjonale og postnasjonale perspektiver ved kanoniseringsprosessene – i tillegg til de rent estetiske. Milan Kundera, som er tsjekkisk forfatter bosatt i Frankrike (og som pr i dag skriver på fransk), hevder f. eks. i den før nevnte essaysamlingen *Teppet*, at begrepet "fransk litteratur" fortoner som to ganske forskjellige ting når han betrakter den som "franskmann" enn når han betrakter den som "tsjeker". Begrepene nasjonallitteratur og verdenslitteratur legger ulike føringer på kanoniseringsprosesser. Aaslestad ønsker å gjøre også disse føringene til gjenstand for undersøkelse i sitt nye prosjekt om den norske kanon 1900-1960.

Thisted vil bidra med følgende prosjekt: "Migrants - or living the postcolonial? Greenlandic authors in transnational space." Several Greenlandic authors reside in Denmark - or outside Greenland somewhere in Scandinavia. Some of the most established Greenlandic authors have been living in Copenhagen for many years, like Máliáraq Vebæk (born 1917,

moved to Denmark right after World War II) or Ole Korneliussen (born 1947, moved to Denmark in 1967). It therefore does make sense to speak about a "Greenlandic diaspora" in Denmark. On the other hand all Greenlanders are migrating, both internally in Greenland and to Denmark or other countries. They have to travel for education, even at a very young age, for jobs, for treatment at hospitals etc. Intermarriage is another reason for moving and for a generally shared feeling of mixed origins and cultural inheritance. Greenlandic culture is in itself a mixture between Greenlandic and Danish (and American and European), and traveling between cultures, not only when physically moving, is a main topic in Greenlandic literature. One might therefore ask if migration is the right term to describe this literature - at least when used in the traditional meaning: an author moving from his or her "home-country" into a "foreign" space. Migration understood in postcolonial terms as "cultural translation" etc., seem to be much more adequate to describe the Greenlandic condition. At the same time, Greenlandic authors writing in both Greenlandic and Danish challenge the concept of "Danish" literature and question what a "Danish" canon should rightfully include.

Gröndahls projekt "Nationella kartografier i modern svensk litteratur" fokuserar på hur dagens svenska identitet konstrueras i den s.k. invandrar- och minoritetslitteraturen. Som bl.a. postkoloniala forskare har påpekat har minoritetskulturer allt som oftast varit problematiska (överskotts)kategorier i utformandet av "berättelsen om nationen" som en temporal process där det förgångna ska representeras av autentiska uttryck och artefakter som illustrerar den specifika kulturen för nationen ifråga (Anderson 1991; även Bhabha 1994 / 2004). Härvidlag har receptionen av "minoritetslitteratur" ofta understrukt denna litteraturs främmande, exotiska och ålderdomliga drag eller fokuserat på andra egenskaper som ansetts avvika från den rådande estetiska normeringen. Projektet undersöker hur gränserna mellan "oss" och "dem" manifesteras i den svenska interkulturella litteraturen. Detta görs genom att analysera hur enheterna plats och tid används i denna litteratur samt om och hur motberättelser om "invandrarskap" och "minoritetstillvaro" formas. Som bekant konstrueras den nationella eller etniska identiteten ofta genom en tilltänkt placering på en tidsaxel och relateringar till olika geografiska eller imaginära platser. Genom att identifiera och även stigmatisera särskilda orter – som gränstrakter eller förorter – kan en ny, rasifierad nationell kartografi skapas. Konstruktionen av denna kartografi intervenerar med andra kategorier som uttrycker maktasymmetri, i synnerhet kategorierna kön/genus, ras/etnicitet och klass. Samtidigt kan den interkulturella litteraturen ge upphov till ifrågasättande och modifiering av givna identiteter, så som "invandrare". Projektet fokuserar dels på de s.k. invandrarförfattarnas produktion, dels på litteratur skriven av författare som har sina rötter i de nationella minoritetsgrupperna tornedalingar och sverigefinnar. Tilltänkta författarskap i sammanhanget är Mikael Niemi, Asko Sahlberg, Susanna Alakoski, Marjaneh Bakhtyari och Jonas Hassen Khemiri. Alla dessa författare har tematiserat platsens och tidens betydelse för identitetskonstruktionen.

Rekruttering

Det er for tiden ingen aktuelle stipendiater innenfor feltet ansatt ved Universitet i Oslo eller andre forskningssteder i Norge så vidt forskningsgruppen kjenner til. Det er derfor stort behov for rekruttering på Ph.d.-nivå og masternivå – foreløpig mindre på post. doc.-nivå. Prosjektet ønsker å knytte til seg en Ph.d.-stilling og dessuten utlyse ni studentstipendier (tre pr. år) til masterstudenter som vil skrive masteroppgaver innenfor feltet. Ph. d.-stillingen bør lyses ut som et prosjekt spesifikt knyttet til studiet av endrede nasjonale forestillinger i kunst, litteratur, tekstkultur og offentlighet i samtidens Norge, f. eks. med materiale hentet fra feiringen av nasjonens hundreårsjubileum i 2005 eller med fokus på den "worlding" utenriksdepartementet og andre instanser sto for ved å bruke Ibsen som Norgesreklame i

forbindelse med Ibsen-jubileet i 2006. Man kan også tenke seg andre, lignende prosjekter. Masterstipendiene bør lyses ut for prosjekter spesifikt knyttet til studiet av kosmopolittiske perspektiver i samtidens litterære og/eller filmiske uttrykksformer, inkludert studiet av såkalte ”nye stemmer” i litteraturen, dvs. litteratur skrevet av forfattere med annen kulturell bakgrunn enn den majoritetsnorske. Forskningsfeltet er relativt nytt innenfor skandinavistikken. Imidlertid er det et felt som det p.t. virker påkrevd å få etablert som ledd i en nødvendig modernisering av faget. Forskergruppen ser det derfor slik at rekruttering også må begynne på nivået under stipendiatstilling, dvs. på masternivå. Gruppen planlegger derfor å ha et master-emne som del av undervisningen ved ILN, UiO mens forskningsprosjektet pågår. Forskerne vil bidra med hver sine emner og gi innføring i de relevante teorier. Emnet vil ha utpreget seminar-karakter, slik at masterstudentene kan bli trukket inn som deltakere i forskningsprosjektet, og på den måten sannsynligvis bli inspirert til å skrive masteroppgaver innenfor feltet.

Litteraturliste:

- Anderson, Benedict. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, rev. ed. London: Verso, 1991.
- _____. “Responses.” In: Jonathan Culler & Pheng Cheah (eds), *Grounds of Comparison. Around the Work of Benedict Anderson*. New York: Routledge, 2003: 225-45.
- _____. *Spectre of Comparison. Nationalism, Southeast Asia and the World*. London: Verso 1998.
- Appiah, K. Anthony. *Cosmopolitanism. Ethics in a World of Strangers*. New York: Norton, 2006.
- Appadurai, Arjun: *Globalization*, Duke University Press, Durham & London 2005.
- Bakhtin, Mikhail. ”Epos og roman” i Bakhtin: Det dialogiska ordet, Forlaget Athropos, Uddevalle 1997.
- Beck, Ulrich: *Cosmopolitan Vision*, Polity Press, Cambridge 2006.
- Beck, Ulrich: *Magt og modmagt i en global tidsalder*, Hans Reitzels forlag, København 2006.
- Benjamin, Walter. ”The Storyteller.” In: *Illuminations. Essays and Reflections*. Ed. Hannah Arendt, trans. Harry Zohn. New York: Schocken Books, 1968: 83-109.
- Bhabha, Homi K. 1994 (2004). *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Brink-Gabler, Gisela and Sidonie Smith, eds. 1997. *Writing New Identities. Gender, Nation, and Immigration in Contemporary Europe*. Minneapolis and London: University of Minnesota Press.
- Brooks, Peter. *Reading for the Plot*. Cambridge: Harvard University Press, 1984
- Culler, Jonathan. ”Anderson and the Novel.” In: Jonathan Culler & Pheng Cheah (eds), *Grounds of Comparison. Around the Work of Benedict Anderson*. New York: Routledge, 2003: 29-52.
- Fanon, Franz: *Jordens fordømte*, 1961.
- Gramsci, Antonio. *Prison Notebooks* (ed. by J.A. Buttigieg). New York: Columbia University Press, 1992.
- Habermas, Jürgen: ”Den postnationale konstellation og demokratiets fremtid”, i Habermas: *Demokrati og retsstat*, Hans Reitzels forlag, København 2005.
- Hutcheon, Linda. ”Historiographic Metafiction”. Michael McKeon (ed.), *Theory of the Novel*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2000: 830-851.
- Lukács, Georg. *Romanens teori*. Gyldendal, 1963.
- McKeon, Michael (ed.) *Theory of the Novel. A Historical Approach*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2000.
- Moretti, Franco. *Atlas of the European Novel 1800-1900*.
- Ireland, Susan and Patrice J. Proulx, eds. 2001. *Immigrant Narratives in Contemporary France*. Westport, CN: Greenwood Press.
- Mani, B. Venkat. 2007. *Cosmopolitical Claims. Turkish-German Literature from Nadolny to Pamuk*. Iowa City: University of Iowa Press
- Ponzanesi, Sandra and Daniela Merola, eds. 2005. *Migrant Cartographies. New Cultural and Literary Spaces in Post-Colonial Europe*. New York, Toronto and Oxford: Rowan & Littlefield, Lexington Books.
- Said, Edward W. 1978. *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. London: Routledge.
- Sollors, Werner. 1986. *Beyond Ethnicity: Consent and Descent in American Culture*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- Spivak, Gayatri C. 1988. ”Can the Subaltern Speak?” in Gary Nelson and Lawrence Grossberg, eds., *Marxism and the Interpretation of Culture*, London: Macmillian.

